

BUDAPESTI HIRLAP

Előfizetési árak: Egész évre 14 frt. félfévre 7 frt. negyedévre 3 frt 50 kr., egy óra 1 frt 20 kr.

Megjelenik mindennap; hétfőn és ünnep után való napon is.

Felelős szerkesztő:

Csukási József.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: IV. kalap-utca 16. sz.

Hirdetések díjszabály szerint.

Egyes szám ára helyben 4 kr., vidéken 5 kr.

A cár Berlinben.

Budapest, nov. 9.

A régi barátság Poroszország és Oroszország közt a szivekben kihalt, sokaknál gyűlölsége változott, de a politikai hagyomány még él. S a rokoni kötelék a Romanov- és Hohenzollern-dinasztiák között még nem szakadt széjjel egészen. A családok össze vannak házasodva s az agg Vilmos császár a cárnak és valamennyi nagyhercegnek kedves nagybátyja, kik tisztelni tanulták gyermekkoruk óta, nemcsak, mert II. Sándor cár rajongással szerette, de azért is, mivel Vilmos császár teljes életében nagy oroszbarát volt, Szent-Pétervárra járt vizitálni, Berlinben minden keresztülutazó orosz nagyherceget, főnemest, tábornokot és diplomatát szívesen látott s évtizedeken keresztül a nihilistákat üldözte s az orosz politika szekérét toltta.

Ez tehát egyénileg a német császár iránt hálára kötelezi a cárt és udvarát s ennek tulajdonítjuk, hogy III. Sándor trónralépte után azonnal tisztelni ment a német császárhoz s e látogatását azóta ismételte. Tette ezt, dacára dán felesége német gyűlöletének, saját pánszláv érzelmeinek s a politikai helyzetben a francia háború és a berlini béke óta beállott nagy változásnak, mely a porosz-orosz barátság alapját,

az érdekközösséget megváltoztatta ennek ellenkezőjére.

Mit nyujthat Németország Oroszországnak? Atengedheti neki a Keletet és Ausztria-Magyarországot? Önbiztosságának feláldozása nélkül nem. A porosz barátság tehát üres kézzel jár, míg a francia egész keleti Európát s a német keleti tartományokat is átengedi Oroszországnak, mert a pánszlávizmus Franciaországot nem fenyegeti, hanem fölsegíti és kárpótolja. Ez oly világos, hogy a francia-orosz szövetség egész természetesnek tűnik föl s hogy idáig nem létesült, kizárólag Bismarck ügyességének és a cárizmus és republikánizmus közötti elvi és politikai ellentétnek köszönhetjük.

A bolgár-kérdés azonban s Németország passzív magaviselete és sikertelen közvetítése a cárt is tökéletesen meggyőzte arról, hogy neki a német szövetség nem haszon, csak akadály, miért is e szövetséggel szakított. És nem ment többet Berlinbe.

A nyarat Dániában szokta tölteni, hol ama politikát csinálják, melyet „koppenhágai összeesküvésnek“ kereszteltek a németek. Fredenburgs-kastélyban Németország fejedelmi ellenségei tartanak rokoni összejöveteleket: a Romanov-, Orleáns-, dán és welf dinasztiák.

Ez idén is úgy volt. Vilmos császár egy utolsó kísérletet tett az orosz ba-

rátság föllevenítésére; elment Stettinbe, oda várta unokaöcsesét a cárt, de az orosz színekkel diszitett vendégszobák üresek maradtak, a cár nem jött el. E miatt nagy volt a neheztelés. A haragos Bismarck az olasz szövetséggel felelt e sértésre s a bolgár politikában Koburg hercegre kedvező fordulat állott be.

Es most a cár, ki hívásra nem jött el Stettinbe, hova féluton elibe utazott a császár, hivatlanul megjelenik Berlinben. Jövő héten lesz a találkozás.

Merő véletlen ez? Pusztá udvariaság? A cár betegségből fellábadt gyermekeit nem lehet más uton hazaszállítani? Ez talán egyik ok, de hogy a fejedelmi találkozásnak ne lenne semmi politikai jelentősége, kötve hiszszük. Eleinte úgy látszott, hogy a cár csak éppen egy rövid látogatással tiszteli meg az aggastyánt, kinek országán keresztül utazik s kit nem lát többé ez életben. Így irták a német és orosz félhivatalos lapok, melyek egy éve már háborút viselnek egymással, melyben sok tinta elfolyt. Am legutóbb hírek jönnek, hogy Bismarck is megy a cár elibe, s az orosz nagyhercegek és diplomaták is sűrögnek-forognak Berlinben. Közeledés történik, az udvarok kibékülnek, úgy látszik. Kálnoky oroszbarát nyilatkozata is a delegációban kommentálja, hogy Bécsben és Berlinben óhajtlják, hogy a feszült viszony Szent-Pé-

A BUDAPESTI HIRLAP TÁRCÁJA.

A lipótvárosi templom.

(A „Budapesti Hirlap“ eredeti tárcája.)

Szinte félve irom le a címet, hátha nem fogják tudni, hogy a lipótvárosi „bazilikát“ érttem. Mert elég csodálatos módon mindenki bazilikának nevezi azt az immár 36 éve épülő templomot, melynek ép oly kevés köze van a bazilikához, mint például a római Pantheonnak, a mely tudvalevőleg első viselte a kupoladiszit. Mindössze annyi van e templomban a bazilikából, hogy opszise félköralakú. En azt hiszem, hogy: a bazilika szóval tulajdonképp azt akarják nálunk kifejezni, hogy: monumentális vagy székesegyház, mert az esztergomi székesegyházat is általában bazilikának nevezik, pedig az is ép oly kevés az, mint a lipótvárosi templom.

A bazilika, mely eredetileg a görög törvényterem volt, mint templom már a kereszténység első idejében fordul elő, s később építészetileg fejlesztve is megtartotta eredeti alapjellegét, mely a kupolát egyenesen kizárja. Bazilika Magyarországon csak egy van: a pécsi székesegyház. A lipótvárosi templom a legszebb olasz renaissance-stilre emlékeztet a híres quinquecentoból, a mikor a római Szent Péter temploma is épült.

A téves építészeti elnevezésen kívül még arról is híres a lipótvárosi templom, hogy senki sem hiszi komolyan, hogy valaha elkészüljön. Nem csak azért hiszik ezt, mert már oly régóta épül, hanem mert az utcán járók

mindig csak azt látják, hogy a mennyt építene, ugyanannyit le is rombolnak, mintha valamely modern Penelope intézné e templom sorsát, a melyet már Luca-templomának is elkereszteltek. Ezt a téves nézetet akarta megcáfolni Ybl Miklós, e kiváló műépítő és ezért bemutatta ma a sajtó képviselőinek azt az óriási munkát, melyet az utóbbi években az ő tervei szerint végeztek e templomon.

A katakombáktól kezdve föl a kupola dobjáig az ifju ruganyosságával vezetett bennünket a 74 éves agg műépítő azokon a csodás szerkezetű faállványokon, magyarázgatva, hogy mi maradt meg a régi tervből, a régi építésből és mi az új, az övé. Egy egész történet ez a monumentális mű.

1846-ban tervezte Hild József építész és ő kezdte meg építését 1851 őszén. Tizenhat esztendeig építette Hild és már a kupola is 51 és fél méter magasságra emelkedett. Ekkor, 1867-ben halt meg a templom tervezője, nem érve meg egyik legbüszkébb koncepciójának: a kupolának összeomlását. A merészen tervezett kupolát tartó négy pillér nem volt elég erős. Ezt Ybl Miklós azonnal észrevette, a mint átvette az építés vezetését és rögtön jelentést is tett róla Szentkirályi akkori polgármesternek. Néhány nappal később 1868. évi január 18-án délután 3 órakor irtózatossá robajjal összedőlt a kupola. Most akadt elég munka a romok kitakarítására, a mi eltartott egy pár esztendeig.

Ybl Miklós ezután fogott hozzá új terve készítéséhez. A templom főalakját, a mely a központul szolgáló kupola építményből indul ki, megtartotta a régi tervből és az újban az olasz XV—XVI. századbeli renaissancet juttatta érvényre.

Kivülről tekintve, el sem lehet képzelni e templom óriási méreteit. A katakombák kökemény betonrétegen emelkedő óriási oszlopai és hatalmas bolthajtásai azonban már elég fogalmat nyujtanak arról a titáni épületről, melyet tartanak. E katakombák eredetileg temetkezési helynek voltak szánva, de mivel mostmár a városban temetkezni nem szabad, csak akkor fognak eredeti rendeltetésüknek megfelelőhni, ha — mint Ybl ur tréfásan megjegyzi — behozzák a halottégetést. Ekkor majd akár századokon át lehet elhelyezni a hamvas urnákat.

A katakombákból fölmentünk a főhajóba. A Zrinyi-utca felől hatalmas portálén át jutunk az előcsarnokba. A főbejárat fölötti csueshomlokzatba, vagy mint az építészek nevezik, oromzatba jövő tavasszal hatalmas szoborcsoportot helyeznek el. Középen Szűz Mária; két oldalt pedig szt. István, szt. László, szt. Imre és szt. Lipót alakjai lesznek cinkből. A portále belső falát Ybl mozaikkal szándékszik disziteni. E mozaikkép kartonját Lotz készíti. E kiváló festőművésznek különben is sok dolga lesz a templom belső diszitése körül. Már legközelebb Thannal együtt hozzá fognak a kartonok készítéséhez. Ez előcsarnokból, melynek két oldalán emelkednek a harangtoronyok, a templomba jutunk. Csak itt látjuk tulajdonképp a gigászi faalkotmányok labirintje dacára, hogy mily munkát végeztett Ybl Miklós és áttekinthetjük tervét. E szerint a templom területi alakja a görög keresztet hasonlító. E keresztet átmetező négyszögön emelkedik az épület koronája, a kupola, mely négy hatalmas, féloszlopokkal és fülkékkel diszitett pillérekön nyugszik. Jobbra és balra oldalkápolnák vannak, a melyeknek kupola-boltozatát kazetták diszítik.

tervvarhoz szünjék meg, s ha kifejezik e kívánságot, hát remélik is. A módját is jelezte Kálnoky; közös egyetértéssel megoldani a bolgár kérdést, Ferdinánd tejedelem elismerésével. A cár is megteheti; nem Koburg Ferdinánd az ő keleti politikájának akadály, az csak egy olyan kis kő utjában, melyet bármikor átléphet. Ha Bismarck mint becsületes alkusz a közvetítést elfogadja s Berlinben a módra nézve megegyeznek, Oroszország a hármasszövetséghez barátságos viszonyba léphet.

Talán ezt tartják célszerűnek az orosz diplomaták, miután Franciaországgal sehogyan sem boldogulnak. A francia-orosz szövetséget a francia kamara rontotta el. Most már ki tudja hanyadszor? A radikálisok veszekedése, a válságok, a botránnyok, a fenyegetés, a forradalommal. Az orosz szövetséget a cárral csak az Orleánsok köthetnék meg, s Fülöp király a franciáknak nem kell. Tehát a franciák sem kellenek Sándor cárnak.

Nem akarván magát elszigetelni, Oroszország ismét közeledik Németországhoz és ennek monarchikus szövetségeseihez.

Ez a berlini találkozás magyarázata. Ha sikerül, eredményeit legközelebb fogjuk tapasztalhatni: a bolgár-kérdés békés megoldásában és a német pártnak Szt.-Pétervárott újra felülkerekedésében. Ha Suvalov berlini követ lesz orosz külügyminiszter, ez azt jelenti, hogy a francia szövetség és a pánszláv párt megbuktak.

Persze csak egyelőre, míg a politikai exigencia úgy kívánja, s míg a francia viszonyok az orosz-francia szö-

Az opszis, a főoltár helye félkör alakú és ugyan csak félkör alakban van a sekrestye is. Ennyi látható ma is annál a világnál, mely a gerendák és deszkák sűrű sorain át ide be jut.

Feljebb megyünk. Minden fordulónál egy kis pihenő. Szükség is van rá, nem hogy a fáradt test pihenjen, hanem hogy a felhevült képzeletnek legyen egy kis nyugovóia. E vakolatlan óriási falakból, oszlopokból, pillérekből kikandikáló téglák folyton arra a kérdésre ingerelnek, hogy vajon hány millió téglát kellett így szépen egymás mellé és egymás fölé rakni, hogy ily gigászi épület létre jöjjön? Tekervényes, szűk sikátorokon át magas külső állványra jutottunk. Elöttem, messze alatt lábaimnál a főváros nyüzsgő, zajos élete folyik. Atellenben Fonciére büszke, magas palotáját lenézem és tetején át belátom az egész várost. A budai oldal felé fordulok, s eszembe jut, hogy eddig csak onnan a várkertből élveztem ily remek kilátást, bár az távolról sem izgat úgy az élet közvetlensége által. Egy agyulövés a budai realiskola felől jelez a delet. Szomszédomban megszólal a harang mélabus szava, a munkás leteszi szerszámát s megy elkölteni jól megérdemelt ebédjét. Igazán nem tudjuk, hogy tulajdonképpen mit nézzünk, mit csudáljunk itt a magasban. Az alkotó művész szava megmagyarázza. Megmutatja itt a kupoladobot, a melyen a kupola fog nyugodni. 1890-ben remélik befejezni a kupolát és azzal egyidejűleg a két tornyot. Nagy idő óriási munkája ez még odáig. Hát még az egész templom befejezése? Tudom, hogy sokan kételkedő mosolyal válaszolnak e kérdésre; de tévednek. A késlekedés főoka: a pénzühiány, megszűnt. A sorsjegykölcsönből fél millió jutott e templomnak, s ez összegnek még meg van a fele; a főváros is ad évenként 34,000 frtot s a bazarbeli boltoktól is jut évenként 14,000 frt. Ne tessék hát mosolyogni, a lipótvárosi templom el fog készülni hamarabb, mint sem gondolnák. A ki újá építette a monumentális templomot, a 74 éves Ybl Miklós, is jelen akar lenni a felszentelésen!

vetséget lehetetlenné teszik. Vilmos császár halála és a reszpublika bukása új helyzetet teremtenének

Budapest, nov. 9.

A ref. egyetemes konvent e hó 18-án ül össze Budapesten a budapesti ref. egyház tanács-termében. Az egyes kerületi egyházgyűlések most hozzák meg a maguk határozatait, melyek a konvent előtt fognak tárgyalás alá bocsáttatni.

Olaszország kontra Abisszínia. Olaszország Masszovában impozáns haderőt koncentrált, hogy becsületének, az abisszíniai negussal szemben, elégtelt szerezzen. San-Marzano tábornok, mint az expedíció főparancsnoka, már átvette a fővezényletet. Békés kiegyenlítésre már aligha lehet számítani. A közvetítő szerezre vállalkozott angol küldöttség nem jutott a negus elé, a beenszülött szolgák árulkodása miatt vissza kellett térnie. A római „Tribuna“ egy lejelentéséből kitészik, hogy Olaszország csak oly feltétel alatt áll el a háborútól, ha a negus Olaszország javára lemond egy jelentékeny területéről.

A magyar delegációból.

— Távirati tudósítás. —

Bécs, nov. 9.

A hadügyi albizottság ülése.

A hadügyi albizottság mai ülésén **Rakovszky István** előadó a következő észrevételeket tette:

A mi a különböző találmányu fegyvereket és azt a kérdést illeti, hogy ezek között a most készített szándékolt fegyver csakugyan a legjobb-e, ezt a hadügyminisztérium szakközegének felelősségére kell bízni; azonban ama kártalanítási összegeket, melyeket a gyár azért kíván, hogy újabb szerkezetű fegyverek rendelkeznek, megokoltnak nem tartja.

Az eddig megrendelt fegyvereket illetőleg nem helyesli, hogy azok nagy része a tartalékkészlet számára szereztetett be. A tartalékkészleteket kizárólag legújabb szerkezetű fegyverekből óhajtja beszereztetni.

Vége utal a delegációnak múlt évi határozatára és a hadügyminiszternek arra adott ígéretére, hogy lehetővé fog tétetni egy második gyár létesítése Magyarországon. Az e tekintetben követett eljárást nem helyesli, mert ez egy újabb gyár létesítését majdnem lehetlenné teszi. A további eljárást tekintetében tehát határozott pozitív nyilatkozatot és lehetőleg ígéretet kíván.

Ivanka Imre azt mondja: pénzügyi helyzetünk nem engedi meg, hogy egyes gyárak kizárólagos nagy nyereségét mozdítsuk elő a hadsereg számára hozott áldozatokból. Versenyt kell teremtenünk, s meg kell szüntetni a monopóliumot.

Wahrmann Mór azt kérde a hadügyminiszter-től, hogy a már megrendelt fegyvereken fölül kötelezettségben áll-e a gyárral vagy sem; kérdést intéz a hírlapok ama hírére vonatkozólag is, hogy Poroszországban a kisebb kaliberű fegyvert még nem tartják végleg megállapítottáknak.

Bylandt-Rheidt gróf hadügyminiszter megadja a kért felvilágosításokat egy a steyri fegyvergyárral kötött szerződéses viszonyra és az általa támasztott kártérítési követelésre mint egy második fegyvergyár felállítására és végül az idegen államokban a kiskaliberű fegyver behozatalára irányuló törekvésekre vonatkozólag.

Ivanka Imre a hadügyminiszter válaszból is azt látja, hogy a sereg fölfegyverzését nem szabad egy gyártulajdonos szeszélyére bízni.

Tisza Kálmán miniszterelnök: Óhajtandónak tartja a magyar kormány is, hogy egy másik fegyvergyár állítsák föl, de ezt a fölfegyverzés rovására erőltetni nem lehet. Újabb a tett ajánlatok helyesebb irányban mozognak s így annak lehetősége, hogy Magyarországon fegyvergyár felállítsák, meg van, a mennyiben az illető vállalkozók tulságos követelésekkel nem fogják annak felállítását veszélyeztetni. A lehetőséget a hadügyminiszter készsége valóította meg, sőt a jövőre is kijelentette, hogy későbbi megrendelésekből, ha Magyarországon kellő képességű gyár lesz, ez a gyár is részvételt fog, a mi által annak további fenmaradása előmozdittatik.

Pulszky Ágost azt hiszi, hogyha nagyösszegű fegyverre történik is megrendelés, ama 90,000 fegyver pótlására ez semmiestre sem terjedhet ki, a mely most a 11 milliméteres rendszer szerint készült. Mert átmenetileg ez használható. De végleg kétféle fegyver a hadseregben nem tartható a legnagyobb bajok nélkül. Kérde tehát a minisztert, mi történik a 90,000 fegyverrel s hogy gondoskodik arról, hogy az ezredéthezelyesek alkalmával a fegyver cserebajai hogyan kerülhetők ki?

Hegedüs Sándor azt a következtetést vitatja, hogy jogunk van követelni, hogy a hadügyminisztérium által a közös hadsereg számára megrendelendő fegyverekből is egy rész egy Magyarországon felállítandó gyárban készíttessék. Aggodalom van az

iránt most is, hogy a nagyobb próbák után ki lehetünk téve újabb változásoknak. Az előirányzott összeg megszavazását ama feltételhez kötne, hogy nagyobb megrendelések ez összegből csak azután történjenek, miután az új fegyver az új csapatoknál kipróbáltatott.

Fejérváry br. honvédelmi miniszter azt mondja, hogy a közös hadügyminisztérium maga is óhajtotta, hogy egy második gyár létesüljön, de egy másik fegyvergyár létesítése esetén a hadsereg, illetőleg a honvédség egy egész évvel később lett volna fölfegyverezhető, mint így. A hadügyminiszter a létező fegyvergyárral a tárgyalásokat megindította, nem az új gyárra vonatkozólag tett ajánlatok után, de előzőleg azonnal a mint a kisebb kaliber iránt megállapodtak, tekintet nélkül más ajánlatokra.

Bylandt gróf hadügyminiszter ismétli, hogy a második fegyvergyár felállítására irányzott törekvések jogosultságát teljesen méltányolja. Arra a kérdésre, vajon a 11 milliméteres kaliber szerint készült Mannlicher-féle fegyverek csak ideiglenesen használtatnak-e a fölfegyverzésre, a miniszter azt válaszolja, hogy e tekintetben egyelőre nem nyilatkozhatik, miután az elhatározást e tekintetben későbbi időpontnak kell föntartani.

Szalay Ödön kérde, hogy a steyri (Werndl-féle) fegyvergyár eredeti kárpótlási követelését föntartja-e még és hogy a hadügyi kormányzat ragaszkodik-e ahhoz, hogy az ismétlőfegyverek tartalékkészletét be kell szerezni, továbbá léteznek vagy merülhetnek-e föl okok az iránt, hogy a fegyverek e tartalékkészlete változást szenvedhet?

Bylandt-Rheidt gr. hadügyminiszter nézete szerint a fegyverek tartalékkészlete mindenestre kis mértékre van szabva, az ez iránti változást arra az időpontra kell föntartanunk, a midőn az első részlet beszerzése foganatosítva leend.

Beöthy Akos nem szavazza meg az összeget, mert a kérdést nem tartja érettnek; experimentumokra pedig nem hajlandó megszavazni semmit. **Tisza Lajos** gr. szerint nem új rendszerről van most szó, hanem a múlt évben elfogadott Mannlicher-rendszerhez való új cső alkalmazásáról. **Grünwald** Béla bármily szükséges összeget kész megszavazni, ha a cél, melyre kérétek, elérhető. A fennforgó esetben azonban oly ingadozást látja a szakembereknek, mely semmikép sem nyugtatja meg és azért nem szavazza meg az összeget.

Tisza Kálmán kijelenti, hogy nem kívánatos, hogy a hadseregben kétféle fegyver legyen, pedig ha nem szavazzák meg a kért összeget, akkor a hadsereg nagy része a régi Werndl-fegyverekkel lesz felszerelve. A második fegyvergyár felállítását a magyar kormány is kiváló fontosságúnak tartja, nem annyira magyar nemzetgazdasági szempontból, mint inkább a hadsereg biztonságának szempontjából. De ezen kérdésben is azt tartja, jobban haladunk, ha a létező viszonyok mellett lehetővé tesszük egy ily fegyvergyár létesítését, mintha a fegyverzés kérdését is függőben hagyjuk. **Sztáray Antal** gr., **Wahrmann Mór** és **Hegedüs Sándor** felszólalásai után az elnök bezárja a vitát, mire szót emel

Bylandt-Rheidt gr. hadügyminiszter. Tiltakozik ama vád ellen, mintha tavaly a Mannlicher-fegyver behozatalánál elhamarkodva járt volna el, vagy hogy megváltoztatta volna álláspontját. Már tavaly is uralkodó volt a meggyőződés, hogy előbb-utóbb a kiskaliberű fegyverre kerül a sor, de ez időpont nem volt előre meghatározható. A kis kaliber előnyei, hogy a töltények csekélyebb súlyuak és így a katonák több tölténnyel látható el; hogy a golyó pályája rasansabb és a golyó tetemesen mélyebbre ható, — alkalmazza a már kipróbált Mannlicher-féle ismétlő rendszerű fegyvernél. Ezt elmulasztani nem merte volna és nem merné az elmulasztásért a felelősséget magára vállalni. A 8 mm. öblű ismétlő fegyvernél ugyanama löpor használtatik, mint a 11 mm. öblűnél. Nem gyártatott tehát újabbnemű löpor, mint ez állítva lón. Ep ugy nem szükséges az ismétlő szerkezetet újabb kísérleteknek alávetni, mert a már kipróbált 11 mm. öblű fegyverek ismétlő szerkezetet alkalmaztatik majdnem változatlanul, csak a hordképesség és a fegyverek tartósága iránt kellett még meggyőződést szerezni, a mire nézve a katonai bizottság által és a hadilövész iskolában megeített kísérletek elegendők. A fegyverek tartóságának, kipróbálásának céljából mintegy 6000 lövés tétetett egy és ugyanazon fegyverből nagyrészt gyorstüzelésben anélkül, hogy a fegyver hordása kevesebbé pontossá vált vagy a fegyverben egyébként kár történt volna. Ama javaslathoz, hogy várjunk, míg minden tekintetben legjobbnak elismert fegyver feltaláltatik — a miniszter nem járulhat, mert az ily várakozással soha sem juthatnánk célhoz.

Rakovszky István előadó zárszavai után elnököl **Tisza Lajos** gr. összegezi a véleményeket, melyek szerint a bizottság konstatalja, hogy a fegyverek beszerzésére szükséges költségek az új kaliber elfogadása által lényegesen nem emelkednek, hogy a már megrendelt 83,000, illetőleg 90,000 darab fegyver beszámíttatik amaz összegbe, mely a múlt évi jelentésben is mint összszükséglet jelezte-tett. A felállítandó fegyvergyárat illetőleg pedig a delegációnak tudomására hozatik és tudomásul vétetik a hadügyminiszter ama kijelentése, hogy a